

НЕПУБЛИКУВАНИ ПИСМА НА КОНСТАНТИН ВЕЛИЧКОВ ДО Д-Р К. КРЪСТЕВ

Невяна Матеева

В Известия на Института за българска литература при БАН, кн. XI 1961 г., Ст. Поп-василев публикува шест писма на К. Величков до д-р К. Кръстев, считайки, че те са единствените запазени от обширната им преписка. Оказа се, че в Научния архив при БАН, фонд 47, арх. ед. 247 се съхраняват още шестнадесет писма, които не само свидетелствуват за връзката между тях, но и разкриват интересни страни от творческата биография на писателя.

През последните години на емигрантството си, прекарани в Цариград (1891—1894), Величков се отдава изцяло на литературно творчество. Копнежът по родината и болката от раздялата с близките, тревогите и съмненията, разочарованията и надеждите намират отдушник в стихове и разкази, драми и мемоари, преводи. Още не завършил едно произведение, започва друго. В турската столица са написани известните „Цариградски сонети“, драмата „Хадерал“, направени са преводите на „Ад“ и „Макбет“, довършени са „Писма от Рим“. Величков приема на драго сърце поканите за сътрудничество в български литературни списания. Те го импулсират, той се чувствава необходим и полезен.

Когато д-р Кръстев започва да издава сп. „Мисъл“, Вазов съобщава на приятеля си малко резервирано: „Сега се появява в София сп. „Мисъл“ под редакцията на д-р Кръстев, с доста претенции и широка програма, както въобще всяко българско списание. . .“ (Иван Вазов. Събр. съч. 1957, XX том, 147 стр.). Но още в първите книжки той участва със свои стихове, а към средата на първата годишнина по страниците на списанието среща и творби на Величков. „През Стамболовата диктатура — пише Величков в статията си „Няколко думи за д-р Кръстева“ (вест. „Ден“, бр. 1305, 29 август 1907 г.) — не беше почти останало друго списание, чисто литературно, освен „Мисъл“ и искаше ли някой да направи нещо, що беше написал, достояние на публиката, трябваше да се отнесе до него. Така се обяснява появяването в „Мисъл“ през доброволното ми изгнание, на някои мои малки работи. . .“

Първите творби на Величков, отпечатани в списанието, са четири сонета и разказът „Призраци“ в кн. 5, март 1892 г., а в кн. 11 и 12 — разказът „Златан“. Като притурка към година I излиза преводът на Шекспировия „Макбет“. От 1 до 9 кн. на II-та годишнина и кн. 3, 1893 г. д-р Кръстев публикува пет „Писма от Рим“, а в година IV и V — от VII до XXVII песни на „Ад“. Очевидно по това време той цени дарбата на Величков. Специално за неговото творчество не е писал, но през 1890 г. в отзива си за „Денница“, в „Литературно-научно списание на Казанлъшкото учителско дружество“ се изказва ласкаво за „Писма от Рим“ и критичната студия за Любен Каравелов.

В писмата си Величков му съобщава за изпратени ръкописи, споделя своите творчески планове, със стеснение и неудобство говори за тревоги около материалните си затруднения. Д-р Кръстев е бил много коректен към него и редовно му е изпращал хонорар, нещо твърде рядко в издателската практика за онова време.

Величков очаква с нетърпение мнението на д-р Кръстев за стиховете и разказите, които му изпраща. По предложение на критика той превежда „Макбет“ и „Ад“. С особено удоволствие

работи върху „Ад“. Наистина, твърде много време и усилия му струва търсенето на най-сподобливия еквивалент на Дантевите терцини и затова е така чувствителен към външния вид, в който излизат отпечатани песните. Особено държи да няма в текста грешки.

Единствено в писмата си до д-р Кръстев Величков не споменава нито дума за политика и това е напълно естествено, защото ги свързва само литературата. От редактора на „Мисъл“ той научава новини из литературния живот и откликва живо най-вече на събитията, които засягат списанието и неговите сътрудници. Почти във всяко писмо се възхищава от таланта на Стоян Михайловски, от гражданската му доблест и от смелостта, с която бичува недостатъците в нашия обществен живот. През 90-те години приятелски са отношенията му и с Пенчо Славейков. В книжка IV на сп. „Мисъл“ 1899 г. Славейков пише кратка рецензия за „Цариградски сонети“ и дава положителна оценка за стихосбирката.

Но скоро след завръщането на Величков в България сътрудничеството му в сп. „Мисъл“ прекъсва. Един личен конфликт с редактора става причина отношенията им да охладнеят до такава степен, че д-р Кръстев изобщо не признава Величков за писател. В спомените си Иван Пеев Плачков разказва, че когато през 1907 г., на събрание на Българското книжовно дружество е било решено наградата от фонда „Напредък“ да се подели между „На острова на блаженните“ и „Ад“, Славейков и Кръстев напуснали залата, обидени, защото се приравнява оригиналната стихосбирка с Величковия превод.

Сега, когато десетилетия ни делят от литературните разпри в началото на века, за нас е ясно, че и „естетичите“, и Вазов и Величков всъщност от различни субективни позиции воюват за осъществяването на една и съща цел — да се издигне националната ни литература до най-доброто в световното изкуство. Ето защо кореспонденцията между Величков и д-р Кръстев е особено ценна като автентично доказателство за взаимоотношенията им през 90-те години, когато редакторът на „Мисъл“ е в началото на своята литературно-критическа дейност.

1

Цариград, 9 май 1892

Уважаемий Господине,

Предложението Ви приемам на драго сърце¹. При това, което казвате сам в писмото си, за да извините ничтожността на хонора — аз нямам от себе си що да прибавя. Бих ви помогнал само, ако е възможно, да наредите да се отпечатат на отделно до 250—300 екземпляра от книгата на моя сметка. Надявам се, че ще се съгласите да направите това. Изпращам Ви само една част от трагедията,² колкото миля, че ще Ви бъде нужно да поместите в „Мисъл“ на първо време. В случай, че Ви е нужно повече ръкопис, ще мога, ако ми пишете, да Ви изпратя в няколко дена всичко, що оставя от вторий акт. Колкото за моята драм. фантазия,³ ще седна веднага да работя над нея и щом я свърша, ще Ви я изпратя. Благодаря Ви за благосклонния прием, който направихте на предложението ми.

Вярвам да Ви е изпратил брат ми⁴ първата част от историята на литературата,⁵ която излезе тия дни. Мога ли да се надявам, че ще пишете нещо за нея още в тая книжка на „Мисъл“? Вий разбирате колко би било важно за мене да би могло преди изтичането на учебната година да се кажат, ако и доколко заслужава, две добри думи за книгата.

Предайте сърдечните ми поздравления г. П. П. Славейкову за хубавото стихотворение⁶, което ми е посветил в „Мисъл“.

Приемете уверение в най-отличното ми уважение.

К. Величков

¹ Д-р Кръстев е предложил на Величков да издаде превода на „Макбет“ като притурка на списанието.

² Става дума за „Макбет“.

³ Това е по всяка вероятност пиесата „На морския бряг“. За нея се говори и по-нататък в писмата. През март 1893 г. Величков я изпраща на д-р Кръстев за мнение. Очевидно оценката

Цариград, 2 септемвр. 92

Уважаемий Г-н Кръстев,

Намерих отворената Ви карточка от 28 зам. снощи като се прибрах от¹, дето живех от един месец. Щом г. Вазов е склонен, аз на драго сърце се съгласявам да се обнародват в „Мисъл“ писмата от Рим². Днес Ви телеграфирах, че можете да ги обнародвате и ще съжалявам много, ако не бъде възможно да се напечатат още в първата книжка. Двете писма, които се намират у г. Вазова. Аз бих Ви молил дори да забавите с няколко дена издаването на книжката, за да могат да се поместят. Във всеки случай аз ще бъда доволен, каквото и да направите. В писмото за Св. Павел на първата страница е употребена думата *ричаг*, която, ако се не лъжа, е погрешно написана *ригач*, ще Ви моля да я поправите или да я заместите с думата *лост*. Ще Ви бъда благодарен при това, ако направите справка и ми известите дали [в] писмата, обнародвани в „Денница“, има писмо, посветено на описанието на църквите: Santa Maria maggiore, Santa Croce in Jerusalem и Св. Иван Латеранский. Ако не е вече обнародвано, то ще Ви го изпратя, за да се помести в следующата книжка на „Мисъл“; подир него ще следва писмото за Микеланжело, което е вече обнародвано в Солунските книжици.³ Пишете ми дали имате *Книжиците*, или е нужно аз да се постарая да ги намеря и да Ви изпратя статията. Аз бих желал и двете тия писма да се обнародват заедно във втора книжка на „Мисъл“ или в третя, ако писмата, които ще земете от г. Вазова, останат за втора книжка.

Получил съм 140 фр. и Ви благодаря сърдечно.

Приемете уверения в най-отличното ми почитание и приятелска преданост.

К. Величков

3

Цариград, 26 ноември 1892

Уважаемий Господине,

Ще ми простите, че не удържах обещанието, което Ви бях дал в последното си писмо и едва сега Ви изпращам ръкописа от „Писма от Рим“. Изпращам Ви само половината от писмото, което иде след онова за Микеланжело, защото цялото писмо е малко дълъжко. Аз бих желал да можеше да се обнародва писмото цяло, но оставам да решите Вие както може да изнася най-добре за интереса на списанието и ако ми пишете, ще побързам да Ви изпратя останалата част. И следующето писмо се отнася до Рафаело и надали би направило добро впечатление в три последователни броя да се третира за същия предмет.

му не е била положителна, тъй като той не я отпечатва в „Мисъл“. Но сюжетът е твърде скъп на писателя и през 1906 г. той я преработва, като не променя замисъла, а увеличава обема ѝ, за да подчертае идеята си за величието на любовта. „На морския бряг“ е играна в Народния театър през 1907 г. и публикувана след смъртта на Величков в събр. съч. под редакцията на Ив. Вазов.

⁴ Богдан Величков, редактирал заедно с В. Т. Велчев списание „Лъча“ (1891—1892) и в „Прогрес“ (1892—1897).

⁵ К. Величков, Всеобща история на литературата, 1892 г.

⁶ Стихотворението е „Падающа звезда“, писано на 10 декември 1891 и поместено в сп. „Мисъл“, г. I, кн. 8.

¹ нечетлива дума.

² Първите „Писма от Рим“ са отпечатани в сп. „Денница“. У Вазов са останали непубликувани ръкописи, които Величков предлага на д-р Кръстев.

³ „Книжици за прочит“, Солун, 1889 г.

Бих желал при отпечатването на „Макбет“ на отделна книга да се отбележат някои от по-важните типографически погрешки. Искях още сега да изкарам тия погрешки, но у мене липсват за жалост първите два броя от „Мисъл“, в които почна да се обнародва трагедията и за това бих Ви молил да ми изпратите напечатаните в тях коли от превода, за да ги прегледам внимателно заедно с останалите, които имам.

Ще ме задължите много, ако ми известите по-скоро за приемането на настоящето ми, както и на последното ми писмо, за да бъде спокоен. Адресирайте писмата си в о-в Halki, hotel de Grèce.

Приемете уверение в най-отличното ми почитание.

К. Величков

4

Цариград, Халки, 6 дек. 1892

Уважаемый Г-не д-р Кръстев,

Приех двете Ви последователни карточки. Г. Мандажиев не се е още обадил за 100-те франка. Крайно ще ме задължите, ако направите да мога да ги получа преди Коледа. Не съм получил така също двете книжки от „Мисъл“, които ми пишете, че ще сте ми изпратили. Ще бъде жално, ако не се поправят по-важните типографически погрешки в „Макбет“. Аз мисля да се определи един франк цената на „Макбет“. Сам не зная кому да се предадат отпечатаните книжки. Ще бъде съгласен, ако можеше да се намери книжар, който да ги купи с 40% отстъпка. Не бихте ли приели Вий да попитате за това някои от софийските книжари? В случай, че не се намери кой да ги купи изцяло, ще пиша на брат ми да ги прибере и да земе грижата за разпродаването им. Във всеки случай ще Ви моля, щом се отпечатат, да ми изпратите 10 книжки, за да раздавам на свои приятели.

Предайте най-сърдечните ми поздравления на Г. Ст. Михайловски.¹ Комедията, която казва, че сме обсъждали заедно, аз съм я съвсем забравил, както съм забравил и много други проекти. Мога ли да зная кой е сюжета на неговата трагедия? Очаквам да ни даде едно истинно талантливо произведение. Чета с наслаждение стихотворенията му в „Мисъл“, които проявяват една така могуща фантазия. Все се стягам да преработя своята драм. „фантазия“ и все отлагам. Надявам се, че ще мога да Ви я изпратя в началото на януарий. Аз живея в Халки, по съветите на доктора си, за поправление на здравето си, което отива много добре.

Ще ми бъде много приятно да се науча, че г. П. П. Славейков, с отдалечението си от София, не ще Ви лиши от...² силното си сътрудничество. Аз много бих желал да имам неговия „Момини сълзи“. От неговия поетическия талант може да се очаква много.

Приемете уверение в най-отличното ми почитание и сърдечна приятелска преданост.

К. Величков

5

Цариград, 2 март 1893

Уважаемый Господине,

Изпращам Ви обещаната от толкова дълго време своя пиеса и едно писмо от Рим. Ще ми направите удоволствие, ако можете да поместите писмото в настоящата книжка на „Мисъл“. Аз не съм приел още ония книжки, в които е напечатан края на последното писмо. Не зная

¹ Величков се запознава с Михайловски още в Цариградския лицей. Приятелството им укрепва, когато Михайловски идва в Пловдив за редактор на в. „Народний глас“ през 1880 г. Стиховете, за които Величков говори, са откъси от „Книга без заглавие“.

² Нечетлива дума.

ще ли да намерите, че е заслужавало да Ви изпратя пиесата. Бях ви казал, че е драматическа фантазия. Ще видите, че не съм ѝ дал никакво име. Ще има драматическа форма, но не е ни драма, ни драматическа фантазия. Тя може да има някаква цена поради мисълта, която ме е накарала да я напиша. Съмнявам се обаче, че може да има някаква цена и за другите. Едва ли се бих решил да Ви я изпратя, ако да не знаех, че попада в ръцете на един съдия, на един приятел, чието мнение, каквото и да бъде, няма да ми бъде неприятно да го чуя.

Благодаря Ви сърдечно за трудът, който положихте за „Макбет“.¹ Мене ми стана твърде приятно, че е купил книгите г. Чипев², който познавам от Пловдив. Нашите богати книгоиздатели и книжари не струват много. Няколко мои приятели са се молили Данову³ да земе моята история на литературата, и той е отказал. Ще ми трябва пари къде Великден. Понеже срещам мъчнотии, като живея в Халки, да приемам парите си чрез пощата, то ще Ви моля, като земете онова, което дължи г. Чипев и като прибавите каквото можете от себе си, да ми изпратите всичко къде 20 или 25 текущий чрез чек от българската народна банка.

Предайте поздравления ми на г. Михайловски. Благодаря му за стихотворението.⁴

Приемете уверение в най-отличното ми почитание и приятелска преданост.

К. Величков

6

Цариград, Халки, 20 май 93

Любезнии ми д-р Кръстев,

Много съм виновен, че тъй дълго не Ви писах, но обичам да вярвам, че ще ми простите. Искях да Ви пиша по-късно, за да мога да Ви съобща за един свой труд, с което мислех, че ще Ви зарадвам, толкова повече, че идеята да го предприема принадлежи Вам. Сетих се тая зима, че ме бяхте питали веднъж дали нямам някой класически италиански превод, и се реших, като при това не ме бива понастоящем за друга работа, да почна да превеждам „Ад“ от Данте в стихове. Не зная до колко ще мога да изкарам сполучливо такъв сериозен и мъчен труд, но всичките си усилия и всичкото усърдие, за което съм способен, ще положа, за да излезе *présentable*. Преведена е значителна част, но окончателната обработка ще стане в случай, че се съгласите да почнете обнародването на поемата в „Мисъл“. В противен случай ще остане, когато намеря средство, да я издам на части. Пишете ми своето мнение за това. Мислех да Ви пратя една песен, която ми се види по-свастно изработена, но отложих след като ми отговорите.

За „Хадерал“¹ оставам Вам да направите каквото намерите за добре. Аз не бих желал да се печата в новият журнал на министерството,² но едно решение ще зема, ако не можете

¹ Вж. бел. към писмо № 1.

² Т. Ф. Чипев — известен столичен книгоиздател.

³ Т. Ф. Чипев — известен столичен книгоиздател.

⁴ Хр. Г. Данов (1828—1911). Роден в Клисурса, Карловско. Учителствува известно време в Панагюрище, Копривница, Стрелча и Перущица. От 1855 се занимава с книгоиздаване. Отначало печати книгите в Белград, но по-късно открива собствена печатница в Пловдив.

¹ Михайловски посвещава на Величков стихотворението „Поема на отчаянието“, отпечатано в сп. „Мисъл“ г. II, 1893, кн. VII—VIII, стр. 410.

² Величков е изпратил на д-р Кръстев и драмата си „Хадерал“, свободна преработка на сюжета на романа „Бюг Жаргал“ от В. Юго. Публикувана е в сборника Литературна премия на в. „Прогрес“ за 1895 г. Може би от неудобство заради художествените ѝ недостатъци Величков се подписва с псевдоним П. Минев.

³ Сп. „Български преглед“ (1893—1900). Списание за наука, литература и обществен живот. Разглежда въпроси из областта на науката, литературата и просветата. В редакцията взимат участие професори от Висшето училище — Л. Милетич, А. Теодоров-Балан и др.

предварително да ми съобщите дали имате положителни данни да вярвате, че би се приел там. Изпратените Ви пари приех на време и Ви благодаря сърдечно. Кога ще може да ми плати г. Чипев?

Предайте искрените ми поздравления на г. Михайловски.

С най-дълбоко почитание и приятелска преданост

К. Величков

7

Цариград, Халки, 16 юний 1893

Любезний ми д-р Кръстев,

Моля да ме извините, че позабавих отговора си на последното Ви писмо. Истинско удоволствие ще бъде за мене да видя „Ад“ напечатан в „Мисъл“. Аз го превождам в стихове. По мое мнение поетите не бива да се превождат другояче освен в стихове. Поетическата форма позволява обрати, начини на изражения, смелости, които не биха имали смисъл, предадени в проза. Това е особено вярно за Дантевата епопея. Така че трудът ми далеко няма да бъде нещо свършено, всичката ми амбиция се заключава в това да може да се признае като едно похвално усилие, за да се преведе на български едно от най-великите произведения на епическата поезия. Надявам се да мога да Ви изпратя на 15 идущий първите песни. Бих желал само да се печатат във всяка книжка по две песни, които, заедно с бележките, които ги придружават, ще захващат едва ли една печатна кола. Това искам, за да не иди много дълго време отпечатването и за да не загубя кураж да работя. На брат си бях писал, че превождам „Ад“ и бях го питал дали не биха приели да напечатат една песен в притурката на „Прогрес“. Той не ми е отговорил още, но ако той поиска да напечата някоя песен, ще му изпратя само в случай, ако Вие се съгласите. Може да се помоят да обявят при това в „Прогрес“,¹ че цялата поема ще се печата във Вашето списание.

От новата годишнина на „Мисъл“ не съм приел ни една книжка. Мога да Ви помоля да ми изпратите излезлите книжки. Крайно ще Ви бъда благодарен, ако ми изпратите 80 франка, защото се намирам в голяма нужда. Можете да ги пратите по пощата на адрес: Mlle Paraskévá Dimitrieff, Péra, rue Reçéré — bach, № 39.

Предайте поздравленията ми на г. Михайловски и Вазова. Как е г. Славейков и продължава ли да работи в „Мисъл“?

С най-отлично почитание към Вам предан

К. Величков

П. П. Щях насмалко да забравя да Ви пиша, че д-р Страшимиров², ако се усеца слаб в гърдите, ще направи много добре да дойде да прекара един или два месеца в Халки. За слаби люди мъчно може да се намери по-хубаво място за живеене.

¹ В. „Прогрес“ (1892—1897). Редактори са В. Т. Велчев, Б. Величков и Р. Косев. Основан след сливането на сп. „Лъча“ и „Правдина“. Застъпва дребнобуржоазни схващания. В опозиция е на Стамболовия режим. Групата около „Прогрес“ се съединява с Либералната партия на Драган Цанков и образува Прогресивно-либералната партия.

² Димитър Тодоров Страшимиров (1868—1939). Историк, обществен деец, учител и публицист. Автор е на книгите „Хр. Ботев като поет и журналист“ (1897), „История на Априлското въстание“ (1907), „Васил Левски“ (1929) „Архив на Възраждането“ (1908), „Раковски и неговото време“ (1924) и др.

Цариград, Халки, 23 юлий 93

Любезний д-р Кръстев,

Извинете, че и тоя път така късно отговарям на писмото Ви. На драго сърце се съгласявам за отпечатването на „Таласъм“ в полза на народообразователното дружество.

От брата си нямам от твърде дълго време писмо, така щото не зная още дали ще желаят да напечатат някоя песен от „Ад“ в „Прогрес“. Тия дни тъкмя да му пиша и ще му изпратя трета песен. Аз продължавам да работя и ако и мудро, работата все върви напред. Надявам се през септември да мога да Ви изпратя първите песни, придружени с една студия върху Данте.

Крайно ме възраждат добрите сведения, които ми доставяте за здравето на Славейкова. Като му пишете, бъдете така добър да му препратите моите най-сърдечни поздравления.

Предайте също така най-сърдечните ми поздравления на Г. Михайловски.

Надявам се, че няма да излезе безплодно пътуването на г. Вазов в Швейцария.

Мога да Ви се похваля със здравето си. Всеки ден възражда надеждата ми за пълно излечение.

Приемете уверение в най-добрите ми приятелски чувства и преданост.

К. Величков

Цариград, Халки, 6 Окт. 1893

Любезний ми д-р Кръстев,

Преди месец и половина получих от г. Агура¹ писмо, в което ме кани да взема участие в неговото списание. И до сега обаче не съм му отговорил, защото не зная просто какво да правя. И да бих се решил да взема участие, нямам какво друго да предложа за сега на редакцията освен „Хадерал“ или превода на „Ад“. Не зная дали сте говорили на редакторите на списанието за „Хадерал“ и дали има надежда, че ще го приемат. Колкото за „Ад“, обещал съм го Вам и под никой вид няма да го дам другаде да се обнародва, освен с Вашето съгласие. Ще чакам да ми пишете по едното и по другото, за да видя какво да отговоря на г. Агура. Ако, в случай, че приема Вашето съгласие се реша да дам „Ад“ на новото списание, вярвайте, че ще направя това само от голяма нужда. Нямам почти на какво друго да разчитам понастоящем, за да си изкарам средства за прехрана. Ще ме извините, дето Ви говоря за тия работи, които няма за какво да Ви интересуват.

С истинско удоволствие четох в последните два броя на „Мисъл“ сатирите на Михайловски. Колко уместно и вярно той бичува всичките осквернения, които се вършат у нас с печатното слово и с литературата! Но бих искал да не беше толкова предубеден против социализма, на който и той, също както Вазова, не иска да види светлите страни. Социализмът няма у нас почва да се развие до опасни размери. Той е повече едно явление политическо и аз гледам на него като на едно знаме, под което фатално ще трябва да се сгрупират всичките прогресивни елементи в България, за да я извлекат от тинята.

Приемете най-искрените ми поздравления.

Ваш предан К. Величков

¹ Димитър Д. Агура (1849—1911) Следва история в Яшкия университет. От 1879 до 1883 г. работи в Министерството на вътрешните работи. През 1883 г. е министър на народната просвета. От 1889 г. преподава история във Висшето училище — София, където впоследствие става редовен професор. Първ председател на редакционния комитет на сп. „Български преглед“.

Цариград, Халки, 28 окт. 1893

Любезний ми Г. д-р Кръстев,

Получих отворената Ви карточка и Ви благодаря сърдечно за неизчерпаемата любезност, която не преставате да ми засвидетелствувате и за която аз Ви отплащам тъй зле с главоболия. Изпращам Ви ръкопис от „Ад“ — първите четири песни и едно писмо за г. Агура. Не зная как ще намерят превода, но в случай, че приемат да го печатат, надявам се, че ще оценят какъв голям труд ми е коствувал и не ще се скъпят във възнаградението, което ще ми определят.

Приемете с поздравленията ми уверение в най-дълбоката ми почит и горещи приятелски чувства.

К. Величков

11

Цариград, Халки, 1 дек. 93

Любезний ми д-р Кръстев,

Ще ми простите, че и тоя път ида да Ви правя главоболие. Изпратих Ви на 24 окт. ръкопис от Данте — първите четири песни — и едно писмо за г. Д. Агура, но и до сега нямам известие дали са получени. Ще ли бъдете така добър да ми пишете сам или да помолите г. Агура да ми се пише от редакционний комитет на „Български преглед“ какво мисли да прави с ръкописа, ако е бил получен.

Тежи ми, вярвайте, на съвестта, дето не оставих Данте Вам, както Ви се бях обрекъл. Може Вие, ако сте прочели песните, които изпратих, да сте намерили, че няма за какво да се съжالياва, че не ще се печати в „Мисъл“. Това не пречи да се считам почти виновен спрямо Вас. Ако можете да си съставите понятие за трудното положение, в което се намирам, ще извините донякъде недобрата ми постъпка, за която ще гледам от своя страна с каквото мога да заслужа прошката Ви.

Приемете уверение в най-отличното ми почитание и най-предани приятелски чувства.

К. Величков

12

Цариград, Халки, 7 януари 94

Любезний ми д-р Кръстев,

Ще ми извините, дето закъснях с отговора на последното Ви отворено писмо. Подир Вашето писмо получих писмо от г. Агура с чек от 162 фр. за четирите песни от „Ад“. Тия дни ще му отговоря, че не ме удовлетворява възнаградението и не мога да им изпратя повече ръкопис. Не мога да се не ядосвам още, че се вплетох в тая история. От мнозина чух, че е просто невъзможно да се чете „Ад“ с правописанието на „Б. преглед“. От редакцията не ми изпратиха IV книжка, но аз я намерих тука у един приятел. Не мога да си представя как люде, които минават за филолози, са могли да родят такова нелепо нещо. Аз Ви съраждам от все сърце, че сте излезнали против филологическата комисия.¹ Последните две книжки от „Мисъл“ не ми дойдоха. Пропаднали са на пощата. За Халки австрийската поща предава всичко на турската поща, а тая последната повечето пъти задържа българските вестници и списания. Жално ми е, че не можах да чета Вашата полемика. От IV книжка на „Б[ългарски] преглед“ виждам, че сте разпратили един въпросник по правописанието до нашите книжовници. Идеята е прекрасна, не зная само до колко ще се отзоват ония, до които сте я

отнесли. Колкото за гавренията на „Български преглед“ те заслужават само презрение. Като нямам „Мисъл“, не мога и да си обясня намека, който правите за Вазова. Предполагам, че под буквата В. разбирате него. Аз не се лъжа в това си предположение, като зная уважението, което храните към него, разбирам, че трябва да имате сериозни причини, за да не годувате против него, и не мога да не съжалявам искрено за това.

Изпращам ви осем песни от „Ад“. Бих желал да можеше обнародването на поемата да почне в „Мисъл“ от мarta и това главно, за да не се помисли, че аз съм превел само няколко песни, а съм измамил света, че е преведена цялата поема, само за да зема възнаграждение срещу напечатването им, и после, защото ми се иска да се избавя колкото е възможно по-скоро [от] всяка мисъл по този труд. По тази последна причина бих желал да се печатат във всяка книжка по три песни, така щото да се свършат най-много в една година. Цялата поема, както знаете, състои от 34 песни. За възнаграждението няма да Ви говоря, защото вярвам, че няма да ме оправдаете. По съветите на доктора си мисля през този месец да замина за Египет. В случай, че отида, ще Ви моля да ми изпратите през март 250 до 300 франка. С това ще ми направите неоценима приятелска услуга.

Приемете поздравления ми и най-сърдечните ми благопожелания за настъпващата година.

Ваш предан К. Величков

13

Цариград, Халки, 11 февр. 94

Любезний ми д-р Кръстев,

Не мога да Ви изкажа колко съм бил възмутен, когато се научих за случката Ви с...¹ Тоя мерзавец е доказал колко сте имали право да го клеймите. Аз се червя за това висше училище, дето за просветители и възпитатели на българската младеж са се приели такива позорни и безхарактерни личности. Свят подвиг е борбата, която сте повели против всички тия наши и чужди негодаи и вярвайте, че с Вас са всички честни хора.

Не зная как да си обясня пропаданието на писмата Ви. Писмата от България за Халки минуват през три пощи — българска, австрийска и турска. В коя от тях се губят? Не се намам да разгадавам тази тайна. В случай, че ми пишете затворено писмо доде съм тука, бъдете така добър да го [пратите по] пощата рекомандувано: белким тогава стигне.

Много ми е драго, че сте се запознали с Г. Говедарова², той е мой сърдечен приятел, комуто съм твърде много задължен. Вярвам да Ви е обикнал твърде много. Аз го уважавам толкова повече, че можах с горчиви опити да се убедя колко у нас приятелските чувства не издържат и най-слабо изпитание. Ще повярвате ли ако Ви кажа, че повече горчила съм претърпял от приятели, отколкото от неприятели. Да загубиш вяра в приятели и приятелство е един такъв нравствен кризис, който не желая никому да изпита. Той е в състояние да убие всяка бодрост и сила в душата.

С „Ад“ Ви давам право да постъпите тъй както най-изнася на интересите на списанието. Драго ми е, че сте решили да печатате повече песни. Едно възражение бих имал против печатанието на отделна нумерация, че абонатите ще могат да си съставят цялото на отделна книга и това ще попречи, може би, да се напечата скоро второ издание на превода. В последните две песни, печатани в „Български преглед“ са се вмъкнали някои погрешки, които е желанието да не се повторят в „Мисъл“. Те са следующите:

¹ Редакцията на сп. „Български преглед“ застъпва схващането, че трябва да се въведе фонетичен правопис. Д-р Кръстев не го одобрява и възмутен от начина, по който привържениците на този принцип спорят с противниците си, написва статията „Българският преглед“ и неговата полемика — сп. Мисъл, г. III, 1893, кн. VIII—IX.

На стр. 38 стих 12 вместо мразове — мракове
 „ „ „ 38 „ 45 с дума — с душа
 „ „ „ стих 23 „ запетаята трябва да се премести преди
 безучастни
 „ „ „ 26 вместо не ще — не ща
 На стр. 40 стих 26 вместо изредят — вредят
 „ 45 „ 23 „ с мен — с меч
 „ 46 „ 20 подир лавина трябва да се постави точка
 „ „ „ 31 подир Сократ видях трябва да се заличи запетаята.

Не можах за жалост да замина за Египет. Да видим ще ли мога да ида някъде другаде това лято. Ще Ви пиша.

Приемете най-сърдечните ми поздравления.

Ваш всепредан К. Величков

14

Цариград, Халки, 4 март 94

Любезний д-р Кръстев,

Така набързо прегледах ръкописа и направих своите бележки, за да мога още на другия ден да Ви го изпратя, щото пропуснах да спомена за някои работи, при всичко че мислех за тях. Чини ми се, че пред „Ад“ е поставена латинската цифра I. Това би дало да се мисли, че ще следва превод и на другите две части от „Божествена комедия“. „Ад“ сам по себе представлява нещо цяло. По тая причина добре е да се изхвърли цифрата. Пред стиховете, в които Виргилий привождат думите на Беатриче, доволно ще бъде да се остави само по една кавичка пред всеки стих, а не по две, както беше в коректурата. С това се постига същата цел и ще бъде по-хубаво за очите. Дано да е още време, за да станат тия поправки, които вярвам, че ще одобрите.

Приемете уверение в най-горещите ми приятелски чувства.

К. Величков

15

Цариград, Халки, 14 март 94

Любезний ми д-р Кръстев,

Извинете, че забавих малко отговора си на последното Ви отворено писмо. Аз исках просто да излезе „Ад“ в по-гиздава форма и за това Ви пишех да се печатат строфите разделени, но като няма как другояче да се направи, за да се отпечатаат отведнъж шест песни в XI кн. на „Мисъл“, съгласявам се да направите както сте решили.

Изпращам Ви днес, отделна връзка от дванайсе песни преписани. Моля да ме уведомите веднага за приемането им. Преписвам останалите песни и скоро ще Ви ги проводя.

За пари можете да отложите да ми пратите в първите дни на априлий.

¹ Нечетлива дума

² Иван Говедаров (1848—1926). Преди Освобождението бил управител на книжарницата на Българското печатарско дружество „Промисление“ в Цариград. В 1879 г. станал началник на канцеларията на Постоянния комитет при Областното събрание в Източна Румелия, активен член на Съединиската партия. Бил е директор на Окръжната библиотека и музей в Пловдив. Когато Величков следвал в Париж и по-късно, в трудните години на емигрантството, Говедаров му е изпращал неведнъж пари.

Бих искал да Ви пиша нещо по разпята ви с „Б[ългарски] преглед“, но ще остава за следущето писмо. Не мисля, че заслужава да се възмущавате много от нападенията на тия хора. Не съм видял последните книжки на „Б[ългарски] преглед“. Види се, че са се отказали да ми ги прашат.

Примете уверение в най-дълбокото ми уважение и най-искрени приятелски чувства.

К. Величков

16

10 март 1905
ул. „Цар Борис“ 39

Уважаеми Господине,

Крайно ще ме задължите, ако Ви бъде възможно да ми изпратите по един екземпляр от ония броеве на „Мисъл“, в които има печатани песни от „Ад“.

Ползувам се от случая да Ви поднеса уверение в своето особено почитание.

К. Величков